

Ella Markkola & Katja Meriläinen

LIIKUNTARAJOITTEINEN LAPSI PÄIVÄKODIN LIIKUNTATUOKIOLLA

Varhaiskasvatuksen opettajien käyttämiä eriyttämisen
keinoja liikunnassa

TIIVISTELMÄ

Ella Markkola & Katja Meriläinen: Liikuntarajoitteinen lapsi päiväkodin liikuntatuokiolla – Varhaiskasvatuksen opettajien käyttämiä eriyttämisen keinoja liikunnassa

Kandidaatin tutkielma

Tampereen yliopisto

Varhaiskasvatus

Joulukuu 2021

Varhaiskasvatuksen ammattilaisten on omaksuttava työssään erilaisia toimintatapoja, kuten eriyttäminen. Eriyttäminen nousee esille erityisesti silloin, kun ryhmässä on eritasoisia oppijoita. Vaikka lapset ovat kehitystasoltaan erilaisia, esimerkiksi erilaisten vammojen vuoksi, on heidät silti integroitu samaan ryhmään muiden lasten kanssa. Integraation avulla pyritään inklusioon eli luomaan kaikille tasavertaiset mahdollisuudet saavuttaa asetetut oppimisen tavoitteet. Yhtenä keinona, jolla inklusioon pyritään pääsemään, toimii eriyttäminen. Varhaiskasvatuksessa tulee toteuttaa muun muassa säännöllistä ohjattua sekä vapaata liikuntaa, joka perustuu lasten yksilöllisiin tarpeisiin ja ominaisuuksiin. Tällöin toimintaa tulee eriyttää sen mukaan, millaisia lapsia ryhmässä on.

Tässä tutkimuksessa käsitellään, mitä eriyttämisen keinoja varhaiskasvatuksen opettajat käyttävät liikuntatuokiolla, kun mukana on liikuntarajoitteinen lapsi. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään, miten varhaiskasvatuksen opettajat kokevat sekä ymmärtävät eriyttämisen. Tutkimus on menetelmältään kvalitatiivinen eli laadullinen. Tutkimuksen aineisto kerättiin strukturoidulla sähköisellä kyselylomakkeella syksyllä 2021. Kyselyyn vastasi seitsemän (7) varhaiskasvatuksen opettajaa. Kerätty aineisto analysoitiin teoriaohjaavan analyysin, sekä osittain aineistolähtöisen analyysin avulla.

Tutkimustulokset osoittivat, että varhaiskasvatuksen opettajien käyttämät eriyttämisen keinot olivat samoja, joita oli tullut ilmi aiemmista tutkimuksista. Näitä keinoja olivat muun muassa lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioiminen, sääntömuutokset sekä oppimisympäristön muokkaaminen lapselle sopivaksi. Lisäksi opettajan oman pedagogisen osaamisen hyödyntäminen sekä eri ammattiryhmien kanssa tehtävä yhteistyö nousivat tuloksissa esille. Tuloksista ilmeni myös, että opettajat kokivat eriyttämisen pääasiassa positiivisena, mutta toivat esiin myös negatiivisia puolia. Eriyttämisen käsitteen ymmärtämisessä ilmeni tutkimuksen vastauksissa ristiriitaa, joka osittain vaikutti tutkimuksen luotettavuuteen.

Avainsanat: Integraatio ja inklusio, eriyttäminen, soveltava liikunta, liikuntarajoitteisuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	TEOREETTINEN TAUSTA	7
2.1	Inklusio ja integraatio	7
2.2	Eriyttäminen	8
2.3	Soveltava liikunta	10
2.4	Liikuntarajoitteisuus	11
3	TUTKIMUSKYSYMYKSET	14
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	15
4.1	Tutkimustapa.....	15
4.2	Tutkimusaineiston keruu	15
4.3	Aineiston analyysi	17
5	TULOKSET	19
5.1	Yksilölliset eriyttämisen tarpeet liikuntatuokiolla	19
5.1.1	<i>Lapsen yksilöllinen huomioiminen osana eriyttämistä</i>	19
5.1.2	<i>Liikuntatuokiolla tapahtuvan toiminnan soveltaminen</i>	21
5.1.3	<i>Oppimisympäristön muokkaaminen</i>	22
5.2	Eri ammattiryhmien hyödyntäminen eriyttämisessä	23
5.3	Varhaiskasvatuksen opettajien kokemukset eriyttämisestä	25
6	POHDINTA	26
6.1	Tutkimustulosten tarkastelu	26
6.2	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	29
6.3	Jatkotutkimusideat	30
	LÄHTEET	31
	TAULUKOT	
	TAULUKKO 1. AINEISTON ANALYYSISSÄ MUODOSTETUT LUOKAT	18

1 JOHDANTO

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018) mukaan lasten liikuntakasvatuksen tulisi olla säännöllistä ja siihen tulisi kuulua vapaan liikunnan lisäksi myös ohjattua ja suunniteltua toimintaa. Varhaiskasvatuksen ammattilaisten tulee toimintaa suunnitellessaan omaksua erilaisia pedagogisia toimintatapoja, kuten toiminnan eriyttämistä ja oppimisympäristöjen muokkaamista (Opetushallitus [OPH], 2019). Eriyttäminen on yksi tärkeimmistä pedagogisista toimintatavoista, jonka tulisi näkyä päiväkodin arjessa. Eriyttämällä tarkoitetaan toiminnan muokkaamista jokaiselle lapselle sopivaksi hänen yksilöllisten ominaisuuksiensa mukaan (Roija & Polso, 2018).

Eriyttämisen keinoja on tutkittu aiemmin muun muassa koulun liikunnanopetuksessa sekä urheiluseuran järjestämässä toiminnassa. Esimerkiksi Kunnari (2011) on tutkinut pro gradussaan sitä, miten opettaja eriyttää toimintaansa perusopetuksen liikuntatunnilla, kun mukana on liikuntarajoitteinen oppilas. Kyseisessä tutkimuksessa on havaittu, että opettajat ovat kokeneet integraation hyväksi oppilaiden kannalta (Kunnari, 2011). Holopainen (2016) puolestaan on tutkinut sitä, miten erityistä tukea saava lapsi on onnistuttu integroimaan osaksi urheiluseuran toimintaa. Myös Bernabe ja Block (1994) ovat tutkineet eriyttämisen keinoja urheiluseurassa, jossa mukana on yksi liikuntarajoitteinen lapsi. Lisäksi Chatoupis ja Emmanuel (2003) ovat tutkineet eriyttämisen keinoja inklusiivisessa liikunnanopetuksessa yleisopetuksen ryhmässä. Kaikissa näissä tutkimuksissa tuli esiin se, että eriyttämistä tulee toteuttaa riippumatta siitä, missä kontekstissa opetus tapahtuu.

Tämän tutkimuksen aihe on merkittävä, koska opetuksen lähtökohtana tulisi olla aina lapsen yksilölliset ominaisuudet, joiden mukaan toiminnan eriyttämistä tulisi toteuttaa. Tutkimus on relevantti myös siltä osin, että aiemmat tutkimukset ovat painottuneet koulumaailmaan tai urheiluseurojen järjestämään toimintaan, eikä tutkimuksia juuri löydy varhaiskasvatuksen kontekstista. Tutkimusaiheen valintaan vaikutti myös se, että koulutuksessamme ei opeteta soveltavasta

liikunnasta kovinkaan paljoa. Toisin sanoen tästä tutkimuksesta saamme työkaluja myös tulevaan työhömmme varhaiskasvatuksen opettajina, sillä esimerkiksi integroituja päiväkotiryhmiä tulee olemaan tulevaisuudessa entistä enemmän (Viitala, 2019). Olemme kiinnostuneita liikunnasta ja erityispedagogiikasta, ja ne ovatkin meillä myös valinnaisina opintoina. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekan (2006) mukaan tutkittavan aiheen tulisikin olla henkilökohtaisesti kiinnostava. Lisäksi tutkimusaiheen tulisi olla sellainen, josta tutkittava oppisi itsekin jotain uutta (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006). Haluamme tämän tutkimuksen myötä saada lisää tietoa keinoista ja työskentelytavoista, joita opettaja voi käyttää liikunnanohjauksessa ryhmässä, jossa on mukana liikuntarajoitteinen lapsi.

Tämä tutkimus käsittelee sitä, miten eriyttäminen näyttäytyy päiväkodin liikuntatuokiolla ja sitä suunnitellessa, kun mukana on liikuntarajoitteinen lapsi. Tutkimuksessa selvitetään myös sitä, miten varhaiskasvatuksen opettajat kokevat ja ymmärtävät eriyttämisen käsitteen työssään. Tämän tutkimuksen aineisto kerättiin strukturoidun sähköisen kyselylomakkeen avulla ja aineiston analysointi tapahtui teoriaohjaavan ja osittain aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Seuraavaksi esitellään tutkimuksen keskeiset käsitteet, minkä jälkeen käydään läpi tutkimuksen toteutustapa sekä aineiston analyysi. Lopussa pohditaan tutkimusprosessia kokonaisuudessaan sekä esitellään mahdollisia jatkotutkimusideoita.

2 TEOREETTINEN TAUSTA

Tämän tutkimuksen avainkäsitteiksi muodostuivat integraatio ja inklusio, eriyttäminen, soveltava liikunta sekä liikuntarajoitteisuus. Tässä kappaleessa käsitellään edellä mainittuja käsitteitä tarkemmin teorian avulla.

2.1 Inklusio ja integraatio

Alun perin inklusion on ajateltu olevan mahdollisuus erityistä tukea tarvitseville lapsille toimia ja oppia yhdessä vertaistensa kanssa. Sittemmin inklusion käsite on laajentunut merkitsemään kaikkea muutakin yhteiskunnallista elämää sekä koskemaan henkilöitä, jotka osallisuuden suhteen olisivat jollain tavalla uhattuna. (Eerola-Pennanen & Turja, 2017.) Inklusiolla pyritään siis kaikkien mahdollisuuteen oppia yhdenvertaisesti ja tasa-arvoisesti (Takala ym., 2020). Toisin sanoen kaikille tarjotaan samat mahdollisuudet ja lähtökohdat saavuttaa asetetut tavoitteensa. Inklusion myötä päiväkotien ryhmät muodostuvat hyvin erilaisista ja yksilöllisistä lapsista, ja moninaisuutta luo lasten sosiaaliluokkien lisäksi esimerkiksi lasten yksilöllisiin kykyihin ja toiminnallisiin rajoitteisiin liittyvät tekijät (Eerola-Pennanen & Turja, 2017). Joustavilla ja monipuolisilla opetusjärjestelyillä pyritään toteuttamaan inklusiivista kasvatusta parhaalla mahdollisella tavalla (Takala ym., 2020).

Erytistä tukea tarvitsevien lasten kohdalla usein mietitään, missä ja minkälaisessa ryhmässä lapsen olisi oppimisen ja kehityksen kannalta paras olla. Varhaiskasvatusta ohjaavat asiakirjat ovat alkaneet yhä enemmän suosimaan integraation toteuttamista inklusion periaatteisen mukaisesti (Viitala, 2019). Myös Pihlajan ja Silvennoisen (2020) mukaan, inklusiota kohti pyritään pääsemään juuri eriyttämisen ja integraation avulla. Näin ollen on olemassa entistä enemmän integroitua päiväkotiryhmiä, joihin on sijoitettu erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Tällöin lapsella on mahdollisuus olla vuorovaikutuksessa ja muodostaa vertaissuhteita myös sellaisten lasten kanssa,

joilla ei ole tarvetta erityiseen tukeen (Viitala, 2019). Lisäksi Heikinaro-Johanssonin ja Kolkan (1998) mukaan integraation taustalla on yhteiskunnalliseen tasa-arvoon pääseminen. Koulutuspoliittisena käsitteenä integraatio nähdään ensisijaisesti tavoitteena ja demokraattisiin ihanteisiin pohjautuvana haluttuna tilana, johon tulisi pyrkiä (Moberg & Savolainen, 2015).

Integraatio on monitasoista ja siihen kuuluu fyysinen, toiminnallinen, sosiaalinen sekä yhteiskunnallinen taso (Viitala, 2019). Viitalan (2019) mukaan näistä käytetään varhaiskasvatuksen piirissä lähinnä kolmea ensimmäistä tasoa. Fyysinen integraatio tarkoittaa sitä, että lapsi on läsnä ryhmässä, mutta ei kuitenkaan osallistu yhteiseen toimintaan, eikä lapsella ole juurikaan sosiaalisia suhteita muihin lapsiin (Viitala, 2019). Tällöin lapsi on siis vain fyysisesti sijoitettuna ryhmään, mutta toimintaa ei varsinaisesti ole hänelle suunniteltu. Toiminnallisessa integraatiossa Viitalan (2019) mukaan ryhmän toiminta on suunniteltu siten, että myös erityistä tukea tarvitseva lapsi voi ottaa osaa toimintaan. Viitala (2019) esittelee myös integraation sosiaalisen tason, jossa tukea tarvitseva lapsi on muodostanut samanlaisia sosiaalisia suhteita kuin kuka tahansa muu lapsi.

On kuitenkin havaittu, että jos tukea tarvitseva lapsi fyysisesti sijoitetaan niin kutsuttuun tavalliseen päiväkotiryhmään, se ei itsessään johda siihen, että lapsi pystyisi luomaan sosiaalisia vertaissuhteita muiden lasten kanssa (Saloviita, 2018). Sosiaalinen integraatio ei siis välttämättä ole seuraus fyysisen integraation toteuttamisesta, mutta voi edistää sen kehittymistä. Myös Moberg ja Savolainen (2015) tuovat esiin hyvin yleisen oletuksen siitä, että fyysinen integraatio aiheuttaisi toiminnallista integraatiota, joka taas puolestaan synnyttäisi pohjan yhteiskunnalliselle integraatiolle. Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa. Jokaiselle yksilölle toimivat opetusjärjestelyt ja sosiaalinen yhteenkuuluvuuden tunne ovat osa todellista integraatiota (Moberg & Savolainen, 2015).

2.2 Eriyttäminen

Tässä tutkimuksessa yhtenä keskeisistä käsitteistä toimii eriyttäminen. Eriyttäminen on yksi niistä keinoista, joilla yksilöllistä tukea voidaan toteuttaa

varhaiskasvatuksessa. Eriyttäminen mainitaankin osana Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita (2018), jossa suunnitelmallisen toiminnan eriyttämisen kerrotaan olevan osa pedagogisia työtapoja ja järjestelyjä. Eriyttäminen nousee esille muun muassa silloin, kun ryhmässä on eri ikäisiä tai taitotasoltaan erilaisia oppijoita. Toiminnan tai oppimisympäristön eriyttäminen ja muokkaaminen ovatkin juuri niitä keinoja, joilla otetaan huomioon lapsen yksilölliset tarpeet kehityksen ja oppimisen tueksi. Opettaja, joka käyttää eriyttämistä pedagogisena työtapana, mahdollistaa jokaiselle yksilölle mahdollisuuden oppia mahdollisimman perinpohjaisesti ja nopeasti oman henkilökohtaisen suunnitelmansa mukaan (Tomlinson, 2014).

Roihan & Polson (2018) mukaan eriyttämisen määritelmä on laajimmillaan määritelty opettajan kokonaisvaltaiseksi tavaksi huomioida lapsen yksilöllisyys opetusta suunniteltaessa, jolloin eriyttäminen voi kohdistua eri osa-alueisiin. Tällä tavalla opettaja pyrkii siis suunnitellusti muokkaamaan toimintaansa ja opetustaan siten, että lapsi saa mahdollisimman hyvät oppimistulokset aikaan (Roiha & Polso, 2018). Myös Tomlinsonin (2014) mukaan eriyttäminen on paljon muutakin kuin yksittäisiä toimia, sillä sen tulisi olla koko opetuksen perusta.

Eriyttämisen lähtökohtana tulee siis olla aina lapsi ja hänen yksilölliset ominaisuutensa. Roiha ja Polso (2018) tuovat esiin eriyttämisen viiden O:n mallin, jossa eriyttäminen etenee yleisistä toimista yksittäisiin. Toisin sanoen eriyttäminen aloitetaan yleisistä opetusjärjestelyistä ja oppimisympäristön muokkaamisesta, minkä jälkeen siirrytään konkreettisiin eriyttämisen menetelmiin ja erilaisiin välineisiin. Tärkeä osa mallia on myös oppimisen arviointi, joka osaltaan ohjaa opetusta sekä tavoitteiden asettamista opetussuunnitelman perusteella. (Roiha & Polso, 2018.)

Eriyttämistä voi toteuttaa hyvin monin tavoin ja sen keinot voidaan jakaa useaan eri osa-alueeseen. Keskeisiä eriyttämisen osa-alueita ovat esimerkiksi oppimistaidot, ohjeiden anto, yksilöllinen eteneminen, opetuksen strukturi, palkkiot, oppimateriaalit ja välineet (Roiha & Polso, 2018). Myös Rintala ym. (2012) tuovat esiin samoja eriyttämisen keinoja. Lisäksi he mainitsevat tavoitteiden asettamisen ja erilaisiin vammoihin perehtymisen, esimerkiksi hyödyntämällä erikoissairaanhoidon ammattitaitoa, tärkeänä osana eriyttämistä (Rintala ym., 2012). Eriyttämisessä tärkeää on myös se, että opettaja tuntee

ryhmänsä lasten kyvyt, kiinnostuksen kohteet sekä tarpeet riittävän hyvin. Tällöin lasten motivoiminen toimintaan esimerkiksi mielenkiinnon kohteiden avulla helpottuu. (Huovinen & Rintala, 2017.)

Bernabe ja Block (1994) ovat tutkineet valmentajien käyttämiä eriyttämisen keinoja 10–12-vuotiaiden tyttöjen softball-joukkueessa, jossa mukana oli yksi liikuntarajoitteinen tyttö. Tutkimuksen mukaan eriyttämisen keinoina käytettiin pieniä sääntömuunnoksia, jotta liikuntarajoitteinen tyttö pääsi mukaan peliin samanlailla kuin muutkin. Tytölle tarjottiin lisäksi apuvälineitä, joiden avulla hän pystyi osumaan palloon paremmin. Bernaben ja Blockin (1994) mukaan, tytön taitotaso nousi tutkimuksen seurantajakson aikana huomattavasti, ja hän koki suurta iloa pelaamisesta vertaistensa kanssa. Tutkimuksessa tuli myös ilmi se, että joukkuekaverit hyväksyivät liikuntarajoitteisen tytön mukaan joukkueeseen tasavertaisena (Bernabe & Block, 1994).

Chatoupis ja Emmanuel (2003) puolestaan ovat tutkineet liikunnan opetuksessa käytettäviä eriyttämisen keinoja yleisopetuksen ryhmässä. Tutkimuksessa viidesluokkalaiset oppilaat saivat toimia liikuntatunnilla itsenäisesti ja valita haluamansa harjoitteen suoritettavakseen esimerkiksi heittoetäisyyden valinnalla. Oppilaiden osallistuminen sekä liikunnallisesti heikompien oppilaiden tulokset paranivat tutkimuksen edetessä. Tutkimustulosten perusteella suurempi osa oppilaista pystyi osallistumaan tunnille, kun toiminnassa hyödynnettiin eriyttämisen keinoja, kuten välineiden muokkaamista oppilaille sopiviksi. (Chatoupis & Emmanuel, 2003.)

2.3 Soveltava liikunta

Soveltavan liikunnan avulla pyritään huomioimaan ihmisen yksilölliset tarpeet, valmiudet sekä kehitystaso. Erityisiä tarpeita voivat olla muun muassa vammaisuus, kehitys- ja taitotaso tai pitkäaikaissairaus. Aiemmin soveltavan liikunnan käsitteen tilalla käytettiin termiä erityisliikunta. Nykyään soveltavan liikunnan käsite on kuitenkin vakiintunut käyttöön, minkä takia sitä käytetään myös tässä tutkimuksessa. (Rintala ym., 2012.)

Liikunnanopetuksen soveltaminen koskee kaikkia oppijoita, sillä käsite pitää sisällään sekä normaalin opetuksen että erityisopetuksen (Heikinaro-Johansson & Kolkka, 1998). Soveltavassa liikunnanopetuksessa opetus suunnitellaan ja

toteutetaan niin, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua siihen (Huovinen & Rintala, 2007). Mälkiän ja Rintalan (2002) mukaan liikunnan soveltamiseen kuuluu didaktiset, tekniset sekä pedagogiset toimet. Didaktiseen eli kasvatukselliseen soveltamiseen kuuluu Mälkiän ja Rintalan (2002) mukaan erilaiset harjoitustavat sekä opetusmenetelmät. Tunnin rytmittäminen siten, että fyysisesti raskaat ja kevyet harjoitteet vuorottelevat, on yksi esimerkki opetusmenetelmien soveltamisesta (Huovinen & Rintala 2017). Esimerkiksi tekniseen liikunnan soveltamiseen kuuluu se, että liikunnassa tarvittavat konkreettiset välineet muokataan liikkujalle sopivaksi (Mälkiä & Rintala, 2002). Huovinen ja Rintala (2017) mainitsevat esimerkiksi hitaan ja suuren pallon käytön olevan motorisesti helpompaa kuin pienen ja nopean, millä voidaan vaikuttaa liikuntasuorituksen haastavuuteen. Sääntöjen soveltaminen ryhmälle sopivaksi liittyy puolestaan pedagogiseen soveltamiseen (Mälkiä & Rintala, 2002). Myös aiemmin mainitut Chatoupis ja Emmanuel (2003) sekä Bernabe ja Block (1994) tuovat tutkimuksissaan esille sääntöjen sekä välineiden muokkaamisen yhtenä yleisimmistä tavoista eriyttää liikunnanopetusta.

Huovisen ja Rintalan (2017) mukaan liikunnan eriyttämiseen liittyy myös vuorovaikutus. Opettaja voi esimerkiksi kohdistaa ohjeensa tietyille oppilaille, jotka kaipaavat erityisesti ohjausta (Huovinen & Rintala, 2017). Liikunnanopetusta tulisi soveltaa kaikkialla, missä liikuntaa ohjataan (Huovinen & Rintala, 2007). Näin ollen liikunnan soveltaminen on myös osa varhaiskasvatuksessa tapahtuvaa liikunnanohjausta.

Henkilöt, joilla on vammoja tai sairauksia, hyötyvät liikunnasta muita enemmän. Jos ihminen lapsesta saakka harrastaa liikuntaa, jatkuu liikunnallinen elämäntapa todennäköisesti aikuisiälle saakka. (Rintala & Huovinen, 2007.) Toisin sanoen, jos lapsi saa varhaiskasvatuksessa sekä perheessään hyvät lähtökohdat liikkua, jatkaa hän todennäköisesti liikkumista myöhemmin elämässä. Rintala ja Huovinen (2007) nostavat esille sen, että asia koskee myös lapsia, joilla on pitkäaikaissairaus tai vamma.

2.4 Liikuntarajoitteisuus

Lapsen liikuntavamma tuo varhaiskasvatuksen arkeen lisää huomioitavaa. Erilaiset liikuntarajoitteet hankaloittavat lapsen itsenäistä toimintaa ja vaikuttavat

hänen liikuntakykyynsä, sekä mahdollisesti myös lapsen sosiaaliseen kanssakäymiseen (Pihlaja ym., 2019). Liikuntavammaisen lapsen kehityksen tukeminen vaatii yhteistyötä perheen ja varhaiskasvatuksen ammattilaisten lisäksi kuntoutuksen ammattilaisten, kuten fysioterapeutin kanssa (Pihlaja ym., 2019). Tässä tutkimuksessa liikuntarajoitteisuuden käsite pitää sisällään sekä aisti- että liikuntavammaiset lapset. Aistivammaisuuteen kuuluu erilaiset näkö- ja kuulovammat (Mälkiä & Rintala, 2000).

Mälkiän ja Rintalan (2002) määrittelyn mukaan näkövammaisen henkilö on sellainen, jolle on päivittäisissä toiminnoissaan haittaa näkökykynsä tasostaan. Lisäksi sokeaksi määritelty henkilö on sellainen, joka on alle yksivuotiaana sokeutunut (Mälkiä & Rintala, 2002). Suurin osa näkövammaisista on ikäihmisiä, mutta näkövamma voi johtua myös perinnöllisestä sairaudesta tai onnettomuudesta, jolloin näkövammaisuus koskee nuorempiakin henkilöitä (Näkövammaisten liitto). Näkökenttä, kontrastiherkkyys, valoadaptaatio sekä näöntarkkuus ovat liikkumisen kannalta tärkeitä toimintoja, jotka voivat toisistaan riippumatta vammautua (Mälkiä & Rintala, 2002). Heikinaro-Johanssonin ja Kolkkan (1998) mukaan näkövammaisella lapsella on jo syntyessään lähtökohtaisesti eri valmiudet liikunnan harrastamiseen kuin myöhemmin vammautuneella lapsella, sillä lapsi on ehtinyt yleensä oppia liikunnassa tarvittavat motoriset perustaidot ennen vammautumistaan.

Kuulovammaisen yleiskäsitteenä tarkoitetaan henkilöä, jolla on jonkinlainen kuulonhuononeminen lieväasteisesta täydelliseen kuurouteen (Kuuloliitto). Kuulovammaisuuden määrittelyyn liittyy erilaiset desibelirajat. Kuulovammaisuuden ja normaalin kuulon raja-arvoksi on määritelty 20 desibeliä (Mälkiä & Rintala, 2002). Mälkiä ja Rintala (2002) määrittelevät kuuron henkilön sellaiseksi, joka ei pysty kuulemaan edes kuulolaitteen avulla. Lisäksi kuuro henkilö on sellainen, joka on ollut varhaislapsuudestaan tai syntymästään saakka kuuro. Kuuroutunut henkilö puolestaan on menettänyt kuulonsa sen jälkeen, kun on jo oppinut puhumaan. (Kuuloliitto.) Henkilö, jolla on yhtäaikaisesti vakavaasteinen kuulo- ja näkövamma, on kuurosokea (Mälkiä & Rintala, 2002). Kuulolla on moninainen vaikutus oppimiseen, joten on tärkeää saada diagnoosi kuulon alentumisesta jo varhaisessa vaiheessa, jotta pystytään aloittamaan mahdollisten tukitoimien käyttö opetustilanteissa (Sume, 2019).

Pihlaja ym. (2019) kertovat, että liikuntavamma johtuu sairauden aiheuttamasta lihasten, hermojen tai nivelten toimintahäiriöstä. Liikuntavammoja on erilaisia ja eriasteisia. Myös aivovaurio itsessään voi aiheuttaa liikuntavamman (Pihlaja ym., 2019). Liikuntavammoja ovat muun muassa CP-vamma (cerebral palsy), selkäydinkohju sekä lihastaudit. Lisäksi tapaturmien, kuten liikenne- tai hukkumisonnettomuuksien aiheuttamat vammat voivat vaikuttaa lapsen liikkumis- ja toimintakykyyn, jolloin lapsi saa samoja tukitoimia kuin liikuntavammaiset lapset. (Pihlaja ym., 2019.)

Lapsen elinympäristö on merkittävässä asemassa motoriikan kehittymisen kannalta siinä, millä tavalla se mahdollistaa ja motivoi liikuntavammaista lasta liikkumaan. Esimerkiksi erilaiset liikkumisen apuvälineet mahdollistavat lapsen liikkumisen joko itsenäisesti tai avustettuna. (Pihlaja ym., 2019.) Lisäksi esteetön ympäristö mahdollistaa liikuntavammaisen lapsen liikkumisen paikasta toiseen (Vehmas, 2015).

3 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää varhaiskasvatuksen opettajan käyttämiä eriyttämisen keinoja liikuntatuokiolla, kun mukana on liikuntarajoitteinen lapsi. Seuraavaksi esittelemme tutkimuskysymykset, joihin pyritään löytämään vastauksia varhaiskasvatuksen opettajien täyttämän sähköisen kyselylomakkeen perusteella. Tutkimuskysymyksiksi muodostuivat seuraavat kysymykset:

1. Mitä eriyttämisen keinoja varhaiskasvatuksen opettaja käyttää liikuntatuokiota suunnitellessa ja sen aikana, kun mukana on liikuntarajoitteinen lapsi?
2. Miten varhaiskasvatuksen opettajat kokevat eriyttämisen?

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä kappaleessa käsitellään tutkimustapaa sekä kerrotaan aineistonkeruuprosessista. Kappaleen lopussa kerrotaan aineistonanalyysi vaihe vaiheelta.

4.1 *Tutkimustapa*

Tämä tutkimus on menetelmältään laadullinen eli kvalitatiivinen. Laadullisessa tutkimuksessa käytetään aineiston lähteenä usein haastattelua, havainnointia tai kyselyä (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Laadulliselle tutkimukselle tyypillistä on myös se, että tiedon lähteenä käytetään ihmisiä. Koska aineistonamme toimii strukturoitu varhaiskasvatuksen opettajille tehty sähköinen kyselylomake, on laadullinen tutkimusmenetelmä luonnollinen valinta tutkimuksellemme. Tuomi ja Sarajärvi (2018) toteavatkin, että tutkittavan ilmiön ymmärtäminen tutkittavien näkökulmasta on laadullisen tutkimuksen perusidea. Muita laadulliselle tutkimukselle tyypillisiä piirteitä ovat muun muassa todellisista tilanteista kerätty tieto ja aineiston käsittely ainutlaatuisena (Hirsjärvi ym., 2009). Lisäksi laadullinen tutkimus näyttäytyy usein prosessina, jota toteutetaan joustavasti sen edetessä ja suunnitelmia muutetaan olosuhteiden muuttuessa (Hirsjärvi ym., 2009).

4.2 *Tutkimusaineiston keruu*

Tutkimusaineiston keruumenetelmäksi valikoitui lopulta strukturoitu sähköinen kyselylomake, koska emme suorista yhteydenotoista huolimatta saaneet päiväkodeista haastateltavia. Kyselylomakkeen etuna onkin se, että sen avulla on mahdollisuus saada tietoa useilta eri ihmisiltä (Hirsjärvi ym., 2009). Lisäksi menetelmän valintaan vaikutti vallitseva koronatilanne, joten sähköisen kyselylomakkeen käyttö on myös turvallisuussyistä perusteltua. Sähköinen kyselylomake aineiston keruumenetelmänä oli myös ajankäytön kannalta hyvä

ratkaisu, sillä näin emme joutuneet käyttämään aikaa aineiston litterointiin. Hirsjärven ym. (2009) mukaan kyselylomake onkin tutkijan kannalta tehokas tapa kerätä aineistoa, sillä sen saa nopeasti analysointia varten sopivaan muotoon. Lomakekysely aineistonkeruumenetelmänä on pääasiassa määrällisessä eli kvantitatiivisessa tutkimuksessa käytetty menetelmä, mutta sitä voidaan käyttää myös laadullisessa tutkimuksessa (Tuomi & Sarajärvi, 2018).

Kyselytutkimukseen liittyy kuitenkin myös huonoja puolia. Toisin kuin haastattelussa, kyselyssä haastattelija ei voi toistaa kysymystä tai oikaista väärinkäsityksiä (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa esimerkiksi se, kuinka vakavasti vastaajat ovat suhtautuneet tutkimukseen tai ovatko he vastanneet kysymyksiin kiireellä (Hirsjärvi ym., 2009). Lisäksi voi olla epäselvää, ovatko vastaajat ymmärtäneet tutkimuksen käsitteet oikein, ovatko vastausvaihtoehdot onnistuneita vastaajien näkökulmasta tai mikä on perimmäinen syy vastaamattomuudelle (Hirsjärvi ym., 2009). Nämä luotettavuuteen liittyvät asiat nousivat esiin myös tässä tutkimuksessa.

Tutkimusaineistomme koostuu varhaiskasvatuksen opettajien vastauksista sähköiseen kyselylomakkeeseen. Teimme kyselylomakkeen rungon etukäteen valmiiksi siten, että se palvelisi mahdollisimman hyvin tutkimuskysymyksiämme. Kyselylomake sisälsi sekä avoimia että monivalintakysymyksiä. Strukturoiduille menetelmille onkin ominaista, että osa haastatteluun liittyvistä näkökulmista on lyöty lukkoon ja osa puolestaan on vastaajan kannalta avoimempia (Hirsjärvi & Hurme, 2008).

Loimme haastattelukysymykset Google Forms -lomakkeelle, jonka jaoimme kahteen satunnaiseen, varhaiskasvatusta käsittelevään Facebook-ryhmään, joista vastaajat pääsivät linkin kautta kyselyymme. Koska kysely oli kohdistettu nimenomaan varhaiskasvatuksen opettajille, oli kyseisten ryhmien valinta tutkimuksen kannalta perusteltua. Lisäksi jaoimme kyselyn henkilökohtaisilla Facebook-tileillämme. Loppujen lopuksi kyselyymme vastasi seitsemän varhaiskasvatuksen opettajaa. Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tutkittavien määrä on yleensä melko pieni, mutta niiden analysointi pyritään tekemään sitäkin perusteellisemmin. Kyselyyn vastaaminen tapahtui täysin anonymisti, sillä tutkimuksen kannalta henkilöllisyyksien selvittäminen ei ollut tarpeellista. Tutkimuksen aineisto kerättiin syksyllä 2021.

4.3 Aineiston analyysi

Tuomi ja Sarajärvi (2018) jaottelevat sisällönanalyysin kolmeen eri kategoriaan, joita ovat teoriaohjaava, teorialähtöinen sekä aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Tämän tutkimuksen aineisto analysoitiin pääosin teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla, mutta siinä on viitteitä myös aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä. Teoriaohjaavalle analyysille tyypillistä on se, että analyysissä käytetään apuna teoriaa, mutta analyysi ei kuitenkaan pohjautu suoraan siihen (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan puolestaan aineistolähtöinen sisällönanalyysi sopii tilanteeseen, jossa halutaan tietoa tutkittavan ilmiön tietyistä osa-alueista. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa keskitytään nimenomaan opettajan käyttämiin eriyttämisen keinoihin ja yleisesti eriyttämisen käsitteen ymmärtämiseen, joten näiden analyysitapojen käyttö oli luonnollinen valinta tässä tutkimuksessa.

Teoriaohjaava sisällönanalyysi aloitetaan päättämällä tutkimuksen kannalta tärkeät asiat sekä rajaamalla aihe, joka näkyy jo tutkimuskysymyksessä. Tämän jälkeen tärkeät asiat erotetaan muusta aineistosta, minkä jälkeen ne voidaan luokitella, teemoitella tai tyypitellä. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä yläluokat muodostetaan teorian pohjalta, kun taas alaluokat muodostuvat aineistosta nousseista teemoista. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Sähköiseen kyselyyn kerääntyi vastauksia yhteensä seitsemältä vastaajalta. Aineiston analysoiminen alkoi sillä, että vastaukset siirrettiin yhteen Word-tiedostoon. Tämän jälkeen aineistoa käytiin kokonaisuudessaan läpi useaan kertaan, jotta saatiin käsitys siitä, mitä se pitää sisällään. Lisäksi aineistossa kiinnitettiin huomiota siihen, mitkä vastaukset pitivät sisällään tutkimuksen kannalta oleellisia asioita. Teorian pohjalta luotiin analyysia varten yläluokat. Yläluokat muodostettiin teoriasta nousseiden käsitteiden pohjalta, jotka toistuivat aiheeseen liittyvässä kirjallisuudessa. Yläluokiksi muodostuivat Roihan & Polson (2018) ja Rintalan ym. (2012) esiin tuomat eriyttämiseen liittyvät käsitteet. Yläluokkia muodostui yhteensä viisi kappaletta, joita ovat yksilöllinen huomioiminen, tuen järjestäminen, toiminnan soveltaminen, oppimisympäristön muokkaaminen ja opettajan pedagogisten taitojen hyödyntäminen.

Tämän jälkeen aineistosta värikoodattiin saman aihepiirin asiat samoilla väreillä yläluokkien ohjaamana. Vastauksista esimerkiksi värikoodattiin

maininnat avustajan tai muun aikuisen tarjoamasta tuesta sinisellä ja oppimisympäristöön liittyvät vihreällä. Tämän jälkeen väritettyjen vastausten alkuperäisilmaukset jaettiin analyysin selkeyttämiseksi kahteen taulukkoon, joista toisessa oli tapahtumat ennen liikuntatuokiota ja toisessa liikuntatuokion aikainen toiminta.

Teoriasta muodostetut yläluokat olivat tämän tutkimuksen kannalta liian laajoja, joten niiden lisäksi muodostettiin alaluokat aineistolähtöisesti. Kun alaluokat oli muodostettu, jaettiin ne uuteen taulukkoon siten, että samankaltaiset alaluokat olivat omissa laatikoissaan. Ylä- ja alaluokkien muodostuksen jälkeen analyysia jatkettiin yhdistämällä ylä- ja alaluokat edelleen kahteen yhdistävään tekijään, joiksi muodostuivat yksilölliset eriyttämisen tarpeet ja eri ammattiryhmien hyödyntäminen eriyttämisen kannalta. Alla oleva taulukko 1 havainnollistaa luokkien muodostusta tässä tutkimuksessa.

Taulukko 1. Aineiston analyysissä muodostetut luokat

Yläluokka	Alaluokka	Yhdistävät tekijät
Yksilöllisyyden huomioiminen (Rintala ym., 2012)	Yksilöllisyys Tarpeisiin vastaaminen Yksilöllinen eteneminen Yhdenvertaisuuteen pyrkiminen Osallisuus Avoimuus Osallisuuden haastavuus	Yksilölliset eriyttämisen tarpeet
Toiminnan soveltaminen (Roiha & Polso, 2018)	Toiminnan soveltaminen Vaihtoehtojen tarjoaminen Spontaani toiminta Suunnittelun hyödyntäminen Monipuolisuus	
Oppimisympäristön muokkaaminen (Roiha & Polso, 2018; Rintala ym., 2012)	Apuvälineet Oppimisympäristöjen muokkaaminen	
Tuen järjestäminen (Rintala ym., 2012)	Yhteistyö ohjaajan kanssa Yhteistyö avustajan kanssa Varhaiskasvatuksen henkilöstön tuki Sairaanhoidon näkökulma	Eri ammattiryhmien hyödyntäminen eriyttämisessä
Opettajan pedagogisten taitojen hyödyntäminen (Rintala ym., 2012; Roiha & Polso, 2018)	Reflektointi Havainnointi	

5 TULOKSET

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen keskeiset tulokset tutkimuskysymysten kannalta. Aineistosta nousi esille samoja aihepiirejä, joita oli mainittu jo teoreettisen taustan käsittelyosuudessa. Näin ollen aineiston analyysissa päädyttiin käyttämään teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Analyysista saatiin kaksi yhdistävää tekijää, joiden alle varhaiskasvatuksen opettajien käyttämät eriyttämisen keinot asettuivat. Yhdistäviä tekijöitä olivat lapsen yksilölliset eriyttämisen tarpeet sekä eri ammattiryhmien hyödyntäminen eriyttämisessä, mitkä esitellään seuraavaksi vastauksista nousseiden esimerkkien avulla. Kappaleen lopussa käydään läpi varhaiskasvatuksen opettajien kokemuksia eriyttämisestä sekä eriyttämiseen käsitteen ymmärtämistä opettajien vastausten perusteella.

5.1 Yksilölliset eriyttämisen tarpeet liikuntatuokiolla

Varhaiskasvatuksen opettajien vastauksista liittyen eriyttämisen keinoihin nousivat esille erityisesti erilaiset toimintatavat lapsen yksilölliseen huomioimiseen liikuntatuokiolla. Kaikkien varhaiskasvatuksen opettajien vastauksissa yhtenäistä oli se, että liikuntarajoitteinen lapsi on mukana yhteisillä liikuntatuokiolla. Toisin sanoen vastausten perusteella ryhmissä toteutuu toiminnallinen integraatio. Kuten aiemmin tuli esille, toiminnallisen integraation ajatuksena on se, että suunniteltu toiminta on sellaista, mihin myös liikuntarajoitteinen lapsi voi osallistua (Viitala, 2019).

5.1.1 Lapsen yksilöllinen huomioiminen osana eriyttämistä

Varhaiskasvatuksen opettajien vastaamasta kyselylomakkeesta ilmeni useita eriyttämisen keinoja, joissa korostui lapsen huomioiminen yksilönä. Yksilöllisyyden huomioiminen nousi vastauksissa esille yhtenä keinona, jonka

perusteella eriyttämistä tapahtuu. Esimerkiksi mahdollisuus yksilölliseen etenemiseen mainittiin vastauksissa liittyen siihen, miten lapsen yksilölliset ominaisuudet voidaan ottaa huomioon päiväkodin liikuntatuokiolla. Lisäksi varhaiskasvatuksen opettajat mainitsivat yksilöllisen ohjauksen osana eriyttäviä toimia liikuntatuokiota ohjatessaan.

”Sopivat harjoitteet/leikit ryhmä tasolla ja yksilöllinen ohjaus, miten kukin voi haastaa itseään.” (Vastaja 5)

Myös lasten osallisuus tuli vastauksista esille osana lapsen yksilöllisyyden huomioimista. Suurin osa kyselyyn vastanneista mainitsi osallisuuden ilmenevän liikuntarajoitteisen lapsen kohdalla samaan tapaan kuin muidenkin lasten. Mieluisia leikkejä ja toimintaa lapset saivat esimerkiksi kyselyn vastausten mukaan äänestää. Lapsille myös annettiin mahdollisuus valita itse itselleen mieluisimmat liikuntavälineet. Toisaalta vastauksista tuli esille myös se, että osallisuuden tuominen esille liikuntarajoitteisen lapsen kanssa on välillä haastavaa. Osallisuus mainittiin vastauksissa kuitenkin asiana, johon pyritään pääsemään edes joltain osin, ja se pyritään huomioimaan sekä liikuntatuokiota suunniteltaessa että sen aikana. Vastauksissa ilmeni myös toiminnasta saadun palautteen tärkeys, johon kaikki lapset osallistuvat joko itsenäisesti, avustettuna tai opettajan tekemien tarkkojen havaintojen perusteella.

Muita keinoja, joita vastauksista nousi esille liittyen lapsen yksilölliseen huomioimiseen liikuntatuokiolla, olivat avoimuus sekä yksilöllisyys yleisesti. Yksilöllisyys mainittiin vastauksissa muun muassa liittyen lapsen henkilökohtaisiin ominaisuuksiin sekä mielenkiinnon kohteisiin. Avoimuus liitettiin vastauksissa nimenomaan lapsiryhmän ilmapiiriin sekä lasten kanssa tapahtuvaan vuorovaikutukseen. Päiväkodin ilmapiiristä pyritään tekemään turvallinen ja kaikki hyväksyvä, jossa lapset saavat rohkeasti ihmetellä ja kysyä aikuisilta heitä askarruttavia asioita. Näin ollen opettajan on oltava valmis vastaamaan lasten esittämiin erilaisiin kysymyksiin ja tarjoamaan heille ymmärrettävä vastaus. Vastausten mukaan ihmisten erilaisuudesta puhutaan, mikä kertoo siitä, että erilaisuutta ja siihen liittyviä erilaisia ominaisuuksia ei pidetä tabuina.

”Pienryhmäjako, avoimuutta ja valmiutta vastata lasten kysymyksiin erilaisuudesta - kaikki tähän asti ymmärtäneet miksi kaikki eivät tee kaikkea, tai joillekin eri säännöt, kun käytetty oikeita nimiä (akondroplaksia) ja selitetty mitä siihen kuuluu.” (Vastaaja 4)

5.1.2 Liikuntatuokiolla tapahtuvan toiminnan soveltaminen

Kyselylomakkeen vastausten perusteella voidaan todeta, että päiväkodin liikuntatuokiota tulee soveltaa, jos mukana on liikuntarajoitteinen lapsi. Vastauksista nousi esiin useita erilaisia toiminnan soveltamisen esimerkkejä, jotka ovat osa eriyttämistä.

Toiminnan soveltaminen esimerkiksi sen tahdin mukaan, oli yksi niistä keinoista, joka nousi kyselylomakkeen vastauksista esille. Vastausten mukaan toimintaa voidaan soveltaa esimerkiksi rauhallisemmaksi tai sille voidaan antaa enemmän aikaa, mikäli se on tarpeen. Erilaiset musiikkiliikuntahetket voidaan järjestää niin, että lauletaan tai liikutaan tarpeeksi hitaasti, jotta kaikki ehtivät mukaan liikkeisiin avustettuna tai ilman. Myös lapsen jaksamisen huomioiminen toiminnan aikana korostui vastauksissa. On osattava kiinnittää huomiota siihen, vaikuttaako lapsi toiminnan aikana esimerkiksi väsyneeltä tai rasittuneelta.

”Maa, meri, laivaleikissä voi lapsi toimia huutajana jos esim väsy ”juoksemiseen”. Odotetaan hitaampia, jotta kaikki ehtivät paikalle eikä kukaan tipu leikistä. Jumppalauluissa esim. avustaja kannattelee lasta, jotta hän voi tehdä liikkeitä ja lauletaan sen verran hitaasti että kaikki ehtivät mukaan.” (Vastaaja 3)

Toiminnan soveltamiseen liittyi vastausten mukaan vahvasti erilaisten vaihtoehtojen tarjoaminen. Osassa vastauksista kerrottiin, että hyvällä suunnittelulla ja mielikuvituksella saadaan aikaan jokaiselle sopiva toiminta. Myös korvaavan tekemisen tarjoaminen liikuntarajoitteiselle lapselle muiden leikkiessä vauhdikkaampia leikkejä, korostui varhaiskasvatuksen opettajien vastauksista. Lähtökohtana liikuntatuokiolle vastausten mukaan kuitenkin oli se, että liikuntarajoitteinen lapsi kokeillaan aina ottaa mukaan yhteiseen toimintaan. Mikäli toiminta jostain syystä ei onnistu tämän lapsen osalta suunnitellusti, annetaan hänelle mahdollisuus esimerkiksi vapaaseen rullailuun pyörätuolilla. Jokaiselle lapselle siis annetaan mahdollisuus osallistua yhteiseen toimintaan, vaikka hieman eri säännöillä. Eriyttämisen ja toiminnan soveltamisen

periaatteena vastausten mukaan toimii lasten kokema liikunnan ilo ja yhdenvertaisuuden kokemus.

”Kokeillaan ottaa lapsi aina mukaan leikkiin. Pyörätuolin käyttöä vielä opetellaan, mutta hän saa siitä iloa. Annetaan mahdollisuus vapaaseen rullailuun. Tulla mukaan leikkiin vaikka ei välttämättä toimi ohjeiden mukaan.” (Vastaaja 6)

Useassa vastauksessa mainittiin tärkeänä myös se, että on hyvä varautua spontaaneihin tilanteisiin, joissa suunnitelmaa pitää vaihtaa niin sanotusti lennosta. Vastauksista tuli ilmi myös se, että liikuntarajoitteisen lapsen ollessa poissa päiväkodista, tehdään sellaisia asioita, joita ei liikuntarajoitteisen lapsen kanssa pystyisi välttämättä tekemään. Tästä päätellen on syytä myös pohtia sitä, kokevatko vastaajat liikuntarajoitteisen lapsen kanssa työskentelyn raskaampana kuin muiden lasten. Vastausten mukaan esimerkiksi kilpailuja ja vauhdikkaita leikkejä on haasteellista järjestää silloin, kun liikuntarajoitteinen lapsi on paikalla.

”Jos liikuntarajoitteisia lapsia ei ole paikalla niin silloin tehdään sellaisia juttuja ja sellaisissa paikoissa missä/mitä ei pystytä silloin tekemään, kun jos he olisivat paikalla esim. retkipitkospuille, vauhdikkaat juoksuleikit, kilpailut jne usein tulevat yllätyksenä, joten suunnitellun toiminnan muuttamiseen nopeasti on hyvä opetella.” (Vastaaja 3)

5.1.3 Oppimisympäristön muokkaaminen

Tutkimuksen aineistosta nousi esiin myös oppimisympäristöön liittyvät eriyttämisen toimet, etenkin sen muokkaaminen liikuntarajoitteiselle lapselle sopivaksi. Lisäksi apuvälineiden käyttö nostettiin tärkeäksi osaksi eriyttäviä toimia liikuntatuokiolla.

Vastausten mukaan oppimisympäristöä muokattiin konkreettisin keinoin, kuten käyttämällä liikuntarajoitteisen lapsen kanssa isompia maaleja tai eri etäisyyksiä heittoharjoitteissa, mikä auttaa lasta haastamaan itseään. Myös sosiaaliseen oppimisympäristöön liittyvät toimet mainittiin osana liikuntatuokiota, muun muassa pienryhmätoiminnan kautta. Lisäksi vastauksista tuli ilmi, että jopa lapset voivat olla mahdollistamassa eriyttämistä lapsiryhmän sisällä. Tämä myös edistää lapsiryhmän keskeistä vuorovaikutusta.

”Meillä jopa lapset auttavat että kaikki pysyvät matkassa ja samoissa toimissa. Jopa leikkivarjon alla onnistuu paikkojen vaihto kun kaverit auttavat että varjo pysyy riittävän kauan ylhäällä” (Vastaja 3)

Liikuntarajoitteisen lapsen kohdalla apuvälineiden käyttö oli vastausten perusteella erittäin suuressa roolissa liikuntatuokiolla. Apuvälineiden käyttöön liittyen vastauksista nousi esiin se, että on tärkeää antaa lapselle mahdollisuus harjoitella apuvälineen käyttöä. Vastaajien mukaan apuvälineiden käyttö mahdollistaa liikuntarajoitteisen lapsen osallistumisen liikuntatuokiolle samaan tapaan kuin muut. Vastauksissa mainittuja apuvälineitä olivat muun muassa kävelyteline, pyörätuoli, erilaiset tuet kuten nilkka- ja rannetuet sekä seisomatuki. Lisäksi opettajien vastauksista ilmeni erilaisten korokkeiden ja jakkaroiden käyttö, jotta lapsi ylettää esimerkiksi lokeron ylähyllylle.

”Esim. lyö pesäpalloa istuessa dallarin päällä tai pyörätuolissa. Samoin jalkapallossa voi potkia avustettuna ja pelata liikkuen dallarilla. Hippaleikissä yms. lapsi dallarissa istuen ja aikuinen avustaa työntäen tai lapsi liikkuu dallarilla ja ottaa muita kiinni. Yhdellä lapsella ollut esim. polkupyörä johon hänet voi kiinnittää ja aikuiselle työntöaisa/jarru lapsi voi kokea samaa iloa kuin muut kolmipyörillä tai potkupyörillä.” (Vastaja 3)

5.2 Eri ammattiryhmien hyödyntäminen eriyttämisessä

Muiden ammattiryhmien kanssa tehtävä yhteistyö liikuntatuokiolla ja sitä suunnitellessa korostui kaikkien vastaajien vastauksissa. Lisäksi vastausten mukaan jokaisella opettajalla on ryhmässään mukana avustaja. Jotta eriyttämistä voidaan toteuttaa laadukkaasti lapsen tarpeet edellä, on otettava huomioon myös muiden ammattiryhmien asiantuntemus. Erilaisten ammattiryhmien tiedot ja osaaminen korostuvat varsinkin silloin, kun päiväkodin lapsiryhmässä on liikuntarajoitteinen lapsi.

Kyselylomakkeen vastauksista nousi esiin erikoissairaanhoidon merkitys, mikä on suuressa roolissa sekä liikuntatunteja suunniteltaessa että toteuttaessa. Vastausten perusteella erikoissairaanhoidolta saa ohjeet siihen, miten lapsen kanssa saa liikkua ja mitä asioita tulee välttää. Liikuntatuokiolla on siis otettava huomioon lapsen yksilölliset liikuntaan liittyvät ohjeet. Erikoissairaanhoidon ammattilaiset ovat siis myös mukana tekemässä yhteistyötä varhaiskasvatuksen kanssa. Lisäksi vastauksista nousi ilmi tiedonsiirto lapsen kodin ja päiväkodin välillä koskien lapsen liikuntamääriä. Kun molemmat osapuolet ovat tietoisia

menneistä ja tulevista liikuntamääristä, voidaan välttää mahdolliset liikarasisitukset.

Kaikki kyselylomakkeeseen vastanneet varhaiskasvatuksen opettajat mainitsivat tekevänsä tiivistä yhteistyötä avustajan kanssa. Osasta vastauksista tuli ilmi myös se, että avustajaa pidetään osana tiimiä ja näin ollen hän on mukana tiimin palavereissa. Avustaja osallistuu siis toisin sanoen tuen suunnitteluun ja sen toteuttamiseen yhdessä muun tiimin kanssa. Osassa vastauksista kuitenkin ilmeni, että avustajan tulee itse tietää oma paikkansa, ja saa ohjausta vain tarvittaessa.

”Ohjaan avustajaa tarvittaessa mutta ammattitaitoinen avustaja yhteisillä tiimisuunnitteluhetkillä osaa jo itse katsoa paikkansa kun käydään läpi tulevaa viikkoa.” (Vastaja 1)

Avustajan merkitys liikuntatuokiolla korostui vastauksissa moneen kertaan. Lähes kaikissa vastauksissa tuli ilmi se, että liikuntarajoitteiset lapset ovat mukana liikuntatuokiolla avustajan tukemana. Avustaja tukee lasta erilaisissa toiminnoissa liikuntatuokiolla, esimerkiksi työntää pyörätuolia tai auttaa tekemään kuperkeikan lapselle sopivalla tavalla. Avustaja voi olla myös merkittävässä roolissa siinä, miten lapsen osallisuus saadaan esille sekä liikuntatuokiota suunniteltaessa että sen aikana.

Opettajan oma pedagoginen osaaminen nousi myös kyselylomakkeen vastauksista esille. Vastausten perusteella opettajan oma reflektointi ja toimintansa havainnointi ovat merkittävässä roolissa siinä, kuinka eriyttämistä tulee jatkossa toteuttaa. Toiminnan aikana ja sen jälkeen pyydettävä palaute oli yksi niistä keinoista, joilla vastausten mukaan opettaja pyrki arvioimaan toimintansa onnistumista. Lisäksi vastauksista nousi esiin havainnoinnin tärkeys, joka korostuu etenkin silloin, kun lapsella ja aikuisella ei ole yhteistä kieltä.

Lisäksi kyselylomakkeen vastauksissa kerrottiin, että varhaiskasvatuksen opettajat tekevät yhteistyötä myös muun muassa varhaiskasvatuksen erityisopettajan, sosiaalityöntekijöiden sekä neuvolan kanssa. Lisäksi vastauksissa mainittiin eri terapeuttien, kuten fysio-, toiminta- ja puheterapeuttien kanssa tehtävä yhteistyö. Vastausten perusteella voidaan siis todeta, että varhaiskasvatuksen opettajan työ etenkin liikuntarajoitteisen lapsen kohdalla on hyvin moniammatillista ja näin ollen vaatii yhteydenpitoa monen eri tahon kanssa.

5.3 Varhaiskasvatuksen opettajien kokemukset eriyttämisestä

Kyselylomakkeen vastauksissa ilmeni ristiriitaa eriyttämisen käsitteen ymmärtämisestä. Suurin osa vastaajista oli ymmärtänyt eriyttämisen käsitteen oikein, kun taas osa ajatteli sen enemmän lapsia erittelevänä toimena. Kun kyselylomakkeessa kysyttiin ”Mitä eri eriyttämisen keinoja käytät liikuntatuokiota ohjatessasi?”, eräs varhaiskasvatuksen opettaja vastasi, ettei eriytä toimintaa millään tavalla. Kuitenkin kieltävän vastauksen jälkeen hän kertoi toimivansa eriyttämisen periaatteiden mukaisesti, mikä tuo vastaukseen ristiriidan.

”En mitään koska liikuntarajoitteinen osallistuu rajoite huomioiden kuten muutkin. Esim. kuljettaa palloa sylissä pyörätuolissa kun nk. terve lapsi käsissään. Tai avustaja tukee lasta toiminnoissa.” (Vastaaja 1)

”Mahdollisuus osallistua ja toimia ryhmässä hieman eri säännöillä. Henkilökohtainen ohjaus ja avustajan käyttö.” (Vastaaja 6)

Opettajien kokemukset eriyttämisestä olivat pääasiassa hyviä. Hyviksi asioiksi eriyttämisessä nähtiin lasten tasavertaisuuden mahdollistaminen ja osallisuuden luominen sekä onnistumisen kokemukset. Tärkeäksi osaksi vastauksia nousi myös liikunnan ilon tuominen liikuntarajoitteiselle lapselle. Myös suvaitsevaisuus nousi yhdeksi positiiviseksi asiaksi eriyttämisessä. Vastauksista ilmeni, että eriyttämisen myötä kaikki ryhmän lapset oppivat suvaitsevaisuutta sekä saavat onnistumisen kokemuksia.

”Kaikki ryhmän jäsenet oppivat suvaitsevaisuutta, kaikille onnistumisen kokemuksia omista lähtökohdistaan. Tässä tapauksessa en näe haittoja.” (Vastaaja 4)

Vaikka suurin osa eriyttämisen kokemuksista olivat positiivisia, oli osassa vastauksissa myös kerrottu eriyttämisen negatiivisista puolista. Muun muassa erään vastaajan mukaan liiallinen eriyttäminen erottelee lapsia ja korostaa erilaisuutta. Eriyttämisen huonoksi puoleksi nousee vastausten perusteella myös toiminnan sekavuus sekä paljon aikaa vievä suunnittelu.

” Liika eriyttäminen erottelee ja korostaa erilaisuutta.” (Vastaaja 1)

”Joskus eriyttäminen voi kuitenkin tehdä tilanteesta sekavan kun jokainen harjoittelee vähän eri juttuja ja suunnittelu on aikaavievää kun pyrkii yksilölliseen suunnitteluun.” (Vastaaja 5)

6 POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää varhaiskasvatuksen opettajien käyttämiä eriyttämisen keinoja päiväkodin liikuntatuokiolla, kun mukana on liikuntarajoitteinen lapsi. Lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin opettajien kokemuksia ja käsitystä eriyttämisestä. Tässä luvussa pohditaan saatuja tuloksia, joista muodostetaan johtopäätöksiä. Lisäksi tässä luvussa tarkastellaan ja pohditaan tutkimuksen eettisyyttä ja luotettavuutta. Lisäksi esitellään mahdollisia jatkotutkimusideoita.

6.1 Tutkimustulosten tarkastelu

Tulosten perusteella varhaiskasvatuksen opettajat huomioivat liikuntatuokiota suunnitellessaan ja toteuttaessaan ryhmän lapset yksilönä. Lapsi ja hänen yksilöllisten ominaisuuksiensa huomioiminen onkin yksi eriyttämisen lähtökohta (Roiha & Polso, 2018). Myös Huovinen ja Rintala (2007) toteavat, että liikunnan eriyttämisessä on tärkeää huomioida lapsi yksilönä niin, että hänen on mahdollista osallistua yhteiselle liikuntatuokiolle muiden lasten kanssa. Kuten aiemmin mainituissa eri kontekstien tutkimuksissa ilmeni, samoja eriyttämisen keinoja käytettiin niin urheiluseurassa kuin perusopetuksen puolellakin. Tämän tutkimuksen vastausten perusteella voidaan sanoa, että samat eriyttämisen keinot pätevät myös varhaiskasvatuksessa.

Yksilöllinen etenemisen huomioiminen oli vastausten perustella yksi varhaiskasvatuksen opettajien käyttämä keino toiminnan eriyttämiseen liikuntatuokiolla. Myös Roiha ja Polso (2018) mainitsevat yksilöllisen etenemisen osana eriyttämistä. Sen mukaan lapsi siis saa tehdä ryhmässä oman taitotasonsa mukaista toimintaa siten, että se kuitenkin haastaa ja kehittää lasta. Jokainen lapsi tarvitsee tekemistä, jossa voi kehittyä. On tärkeää huomioida se, että myös liikuntarajoitteinen lapsi tarvitsee sellaista tekemistä, johon pystytään luomaan saavutettavat tavoitteet.

Turja ja Vuorisalo (2017) tuovat esille, että osallisuuden toteutumista voivat vaikeuttaa monet asiat, joihin varhaiskasvatuksen ammattilaisen tulisi keksiä ratkaisuja, jotta osallisuus toteutuisi mahdollisimman hyvin. Osallisuuden eri kysymykset nousivat kyselylomakkeen vastauksista esille, mikä oli tutkimuksen kannalta mielenkiintoista. Osallisuuden toteuttaminen koettiin haastavaksi tilanteessa, jossa pyrittiin huomioimaan liikuntarajoitteisen lapsen mielenkiinnon kohteet. Lisäksi osallisuutta oli vaikea tuoda esiin tilanteessa, jossa lapsella ja aikuisella ei ole yhteistä kieltä. Tällaisessa tilanteessa on varmasti vaikeaa keksiä tapoja, jolla ilmaista sanottavansa, mutta vastaustenkin perusteella eri viestimisen keinoja kuitenkin löytyy. Vastauksissa ei kuitenkaan mainittu esimerkiksi kuvakorttien tai tukiviittomien käyttöä osana kommunikaatiota, mikä oli yllättävää.

Tuloksista nousi monia esimerkkejä, joilla toimintaa sovelletaan siten, että myös liikuntarajoitteinen lapsi voi osallistua siihen. Roiha ja Polso (2018) toteavatkin, että eriyttämiseen liittyy se, että mahdollistetaan asioiden tekeminen omaan tahtiin. Myös Bernaben ja Blockin (1994) tekemän tutkimuksen tuloksista ilmenee eriyttämisen keinona käytettävän sääntöjen muuntamisen siten, että liikuntarajoitteinen lapsi pystyy osallistumaan toimintaan. Vaikka Bernaben ja Blockin (1994) tutkimus on julkaistu paljon ennen Roihan ja Polson (2018) teosta, ovat opetuksen eriyttämisen keinoina tunnetut menetelmät pysyneet samoina. Tutkimuksessa käytetyssä kyselylomakkeen vastauksista nousi hyvin paljon esimerkkejä erilaisista tilanteista, missä ja miten toimintaa voidaan soveltaa liikuntarajoitteiselle lapselle sopivammaksi. Vastaukset yllättivät siltä osin, millaisia luovia ratkaisuja varhaiskasvatuksen opettajat olivat keksineet. Vaikka varhaiskasvatuksen opettajan koulutuksessa ei juurikaan kerrota erilaista toiminnan soveltamisen konkreettisista tavoista, niitä tulee väistämättä varmasti eteen tulevaisuuden työelämässä. Sopivat toimintatavat löytyvät luultavasti vasta kokemusten kautta ajan kuluessa.

Liikunnan soveltamiseen liittyy didaktisen ja pedagogisen soveltamisen lisäksi myös tekninen soveltaminen (Mälkiä & Rintala 2002). Tuloksia tarkastellessa esiin nousi myös oppimisympäristöön liittyvät asiat liikuntarajoitteisen lapsen kannalta. Tuloksissa mainittiin se, että erilaisten apuvälineiden avulla liikuntarajoitteinen lapsi pääsee osallistumaan liikuntatunnille samaan tapaan kuin muutkin lapset. Mälkiän ja Rintalan (2002)

mukaan välineiden muokkaaminen liikkujan ominaisuudet huomioiden on osa juuri teknistä soveltamista. Myös Roiha ja Polson (2018) mainitsevat erilaisten oppimateriaalien ja apuvälineiden käytön yhtenä eriyttämisen osa-alueena.

Tulosten mukaan tärkeä osa liikuntatuokion suunnittelua ja toteutusta ovat eriyttämisen keinojen lisäksi eri ammattilaisten hyödyntäminen. Rintala ym. (2012) mainitsevat vammoihin ja sairauksiin perehtymisen tärkeyden esimerkiksi juuri erikoissairaanhoidon ammattilaisten kautta. Erilaisiin vammoihin perehtyminen on tärkeää siksi, että liikuntatuokio pystytään toteuttamaan liikuntarajoitteisen lapsen kannalta parhaalla mahdollisella tavalla, mikä mainittiinkin jo aiemmin (Rintala ym., 2012). On siis tärkeää, että päiväkodin henkilöstöllä on tietoa lasten erilaisista sairauksista tai vammoista, jotta toimintaakin voidaan suunnitella ja toteuttaa heille sopivalla tavalla.

Avustajan hyödyntäminen liikuntatuokiolla tuotiin esille kaikissa vastauksissa. Rintala ym. (2012) toteavatkin avustajan olevan hyvin tärkeässä roolissa soveltavassa liikunnassa, ja hänen tehtävänsä on auttaa lasta suoriutumaan niin itsenäisesti kuin mahdollista. Avustajan tarkoitus ei siis ole tehdä asioita liikuntarajoitteisen lapsen puolesta, vaan tukea lasta erilaisissa toiminnoissa tämän tarpeiden mukaan (Rintala ym., 2012).

Vastauksista nousi myös esille opettajan oman pedagogisen osaamisen hyödyntäminen. Opettajat hyödynsivät työssään esimerkiksi lapsilta saatua palautetta sekä toiminnan aikana että sen jälkeen. Myös Roiha & Polso (2018) muistuttavat, että säännöllinen arviointi sekä reflektointi ovat merkittävässä asemassa eriyttämisessä. Arvioinnin ja reflektoinnin ansiosta opettaja voi kokeilla ja muokata erilaisia toimintatapoja sekä muita eriyttämiskäytäntöjä lapsen tarpeiden mukaan (Roiha & Polso, 2018). Havainnoinnin sekä toiminnasta saadun palautteen perusteella on myös helpompi muokata tulevaa toimintaa sopivammaksi lapsen oppimisen kannalta (Roiha & Polso, 2018).

Eriyttämisen käsitteen ymmärtäminen toi aineistosta esiin selkeästi eri vastaajatyyppejä, mikä oli mielenkiintoista. Osa vastaajista oli ymmärtänyt käsitteen oikein, mutta osalla vastaajista oli selvästi ristiriitaa käsitteen ymmärtämisen ja toteuttamansa toiminnan välillä. Voidaan siis miettiä, onko käsite jäänyt osalle vastaajista huomioimatta, vaikka se mainitaankin esimerkiksi Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018), joka on velvoittava asiakirja.

Eriyttämisen hyödyksi nousi vastauksista liikuntarajoitteisen lapsen mahdollisuus osallistua yhteiseen toimintaan. Myös Chatoupis ja Emmanuel (2003) tuovat tutkimuksessaan esille sen, että eriyttävillä toimilla mahdollistetaan kaikkien osallistuminen toimintaan. Näin ollen tämän tutkimuksen tulokset ovat samassa linjassa kyseisen tutkimuksen kanssa, vaikkakin heidän tutkimuksessaan mukana ei ollut liikuntarajoitteisia lapsia. Puolestaan Bernaben ja Blockin (1994) tutkimuksessa korostettiin sitä, että liikuntarajoitteinen lapsi koki suurta iloa saadessaan liikkua ikäistensä kanssa. Myös tämän tutkimuksen tuloksissa ilmeni se, että lapsen liikunnan ilo ja yhdenvertaisuuden kokemukset ovat tärkeitä lähtökohtia eriyttämisen toteuttamiseen toimintaa suunniteltaessa ja sen aikana.

6.2 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimusta tehdessä noudatettiin hyvää tieteellistä käytäntöä. Sille keskeistä on muun muassa se, että tutkimuksessa noudatetaan rehellisyyttä ja tarkkuutta esimerkiksi tutkimuksen esittämisessä ja arvioinnissa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta [TENK], 2013). Tämän tutkimuksen tekemiseen ei tarvinnut hakea erityisiä tutkimuslupia, sillä aineisto kerättiin lomakekyselyllä, jossa ei kysytty vastaajilta tunnistetietoja. Kaikille tutkimuksen vastaajille kerrottiin selkeästi, että kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista, ja se toteutetaan anonyymisti. Lisäksi vastaajille painotettiin sitä, että kyselyn vastaukset hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Kysymyksiin vastanneille kerrottiin myös, mitä tutkimuksemme koskee, mikä on eettisesti perusteltua (Tuomi & Sarajärvi, 2018).

Tutkimuksen aineisto kerättiin sähköisellä kyselylomakkeella, mikä täytyy huomioida tutkimuksen luotettavuutta arvioidessa. Oletuksena oli, että kyselyssä käytetyt käsitteet olivat vastaajille ennalta tuttuja. Osa vastaajista oli kuitenkin ymmärtänyt eriyttämisen käsitteen luultavasti väärin, mikä vaikutti aineiston analyysiin ja luotettavuuteen. Lisäksi tutkimuksen luotettavuutta arvioidessa on huomioitava, että kaikilla vastaajilla oli kokemusta liikuntarajoitteisen lasten ohjaamisesta liikuntatuokiolla. Tutkimustulokset olisivat varmasti olleet erisuuntaisia, jos vastaajissa olisi ollut opettajia, joilla ei ole kokemusta liikuntarajoitteisten lasten kanssa toimimisesta.

Tässä tutkimuksessa yksi haasteista oli myös kyselyn hukkuminen muiden päivitysten joukkoon, ja osittain tämän vuoksi kyselyymme vastasi vain pieni osa ihmisiä. Huomioitavaa on myös se, että Facebookissa oleviin varhaiskasvatuksen ryhmiin ei ollut mitään esitietovaatimuksia, joten todellisuudessa kyselyyn on voitu saada vastauksia niin lähihoitajilta kuin sosionomeiltakin.

6.3 Jatkotutkimusideat

Varhaiskasvatuksen kontekstissa on tutkittu vähän opettajan käyttämiä eriyttämisen keinoja lasten liikuntarajoitteisuus mukaan huomioiden. Tulevaisuuden tutkimuksia ajatellen, voisi olla mielekästä käyttää tämän kandidaatintutkielman alkuperäistä aineistonkeruumenetelmää, joka oli Stimulated Recall -menetelmä. Sitä käyttämällä havainnoitaisiin ensin päiväkodissa tapahtuvaa liikuntatuokiota, jonka jälkeen tehtäisiin opettajan haastattelu aiheeseen liittyen. Tällainen tutkimusmetodi toisi varmasti laajemman näkemyksen aiheesta, sillä konkreettisten havaintojen lisäksi pääsee kuulemaan opettajan näkemykset aiheesta. Haastattelut olisi hyvä päästä toteuttamaan kasvotusten, jolloin mahdollisilta väärinymmärryksiltä vältyttäisiin, ja pystyttäisiin esittämään tarkentavia lisäkysymyksiä.

Lisäksi voisi olla mielenkiintoista tutkia sitä, kokeeko varhaiskasvatuksen opettaja omat valmiutensa riittäviksi ohjata liikuntaa erityisryhmille. Omien kokemusiemme mukaan koulutuksessamme ei juurikaan kerrota tai opeteta erityisesti sitä, miten esimerkiksi liikuntaa kannattaisi ohjata eri tavoin liikuntarajoitteisille lapsille. Myös tutkimuksen tekeminen lasten näkökulmasta olisi ajankohtainen, sillä lasten osallisuus nousee yhä enemmän varhaiskasvatuksen arjessa esille.

LÄHTEET

- Bernabe, E.A., & Block, M.E. (1994). Modifying rules of a regular girls softball league to facilitate the inclusion of a child with severe disabilities. *The association for persons with severe handicaps*. 19. 24–31.
- Chatoupis, C. & Emmanuel, C. (2003). Teaching Physical Education with the Inclusion Style: The Case of a Greek Elementary School, *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 74:8, 33-38
<https://doi.org/10.1080/07303084.2003.10608500>
- Eerola-Pennanen, P. & Turja, L. (2017). Yhdenvertaisuus ja moninaisuus. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.) *Valloittava varhaiskasvatus – oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Tampere: Vastapaino Oy. 195–206.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. (8.painos.) Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Heikinaro-Johansson, P. & Kolkka, T. (1998). Koululiikuntaa kaikille – Soveltavan liikunnanopetuksen opas. Opetushallitus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2008). Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. (E-kirja.) Gaudeamus Helsinki University Press.
- Holopainen, H. (2016). *Erityisen tuen tarpeessa olevien lasten ja nuorten integroiminen seuratoimintaan* [Pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto.] <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uef-20161038> (Viitattu 30.9.2021.)
- Huovinen, T. & Rintala, P. (2007). Liikunnanopetuksen yksilöllinen toteuttaminen. Teoksessa P. Heikinaro-Johansson & T. Huovinen (toim.) *Näkökulmia liikuntapedagogiikkaan*.
- Huovinen, T. & Rintala, P. (2017). Yksilön huominen liikuntapedagogiikassa. Teoksessa T. Jaakkola, J. Liukkonen & A. Sääkslahti (toim.) *Liikuntapedagogiikka*. (E-kirja, 2.uudistettu painos.) Jyväskylä: PS-kustannus.

- Kunnari, K. (2011). *Liikuntarajoitteinen oppilas yleisopetuksen liikuntaryhmässä* [Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto]. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-2011062011034> (Viitattu 30.9.2021.)
- Kuuloliitto (julkaisuaika tuntematon). Kuulovammat. <https://www.kuuloliitto.fi/kuulovammat> (Viitattu 22.10.2021.)
- Moberg, S. & Savolainen, H. (2015). Yhteistä koulua kohti. Teoksessa S. Moberg, J. Hautamäki, J. Kivirauma, U. Lahtinen, H. Savolainen & S. Vehmas. *Erityispedagogiikan perusteet*. Jyväskylä: PS-Kustannus. 68–90.
- Mälkiä, E. & Rintala, P. (2002). Uusi erityisliikunta. Liikunnan sovellukset erityisryhmille. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 154.
- Näkövammaisten liitto. (julkaisuaika tuntematon). Näkövammaisuus. <https://www.nkl.fi/fi/nakovammaisuus> (Viitattu 22.10.2021.)
- Opetushallitus. (2019). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Määräykset ja ohjeet 2018: 3a. Helsinki: PunaMusta Oy.
- Pihlaja, P. & Silvennoinen, H. (2020). Inklusio ja koulutuspolitiikka. Teoksessa M. Takala, A. Äikäs & S. Lakkala (toim.) *Mahdoton inklusio? – Tunnista haasteet ja mahdollisuudet*. (E-kirja.) PS-kustannus.
- Pihlaja, P., Salminen, J. & Lahdenperä-Mustajärvi, M. 2019. Lapsen liikuntavammaan liittyvien haasteiden huomioiminen. Teoksessa P. Pihlaja & R. Viitala (toim.) *Varhaiserityiskasvatus*. Jyväskylä: PS-kustannus. 257–284.
- Rintala, P. & Huovinen, T. (2007). Erityisryhmien liikunnasta erityisliikuntaan. Teoksessa P. Heikinaro-Johansson & T. Huovinen (toim.) *Näkökulmia liikuntapedagogiikkaan*. 186–195.
- Rintala, P., Huovinen, T. & Niemelä, S. (2012). Soveltava liikunta. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro 168. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura.
- Roiha, A. & Polso, J. (2018). Onnistu eriyttämisessä. Toimivan opetuksen opas. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto (verkkójulkaisu). Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus> (Viitattu 17.9.2021.)

- Saloviita, T.
(2018). How common are inclusive educational practices among Finnish teachers? *International Journal of Inclusive Education* 22 (5), 560–573. <https://doi.org/10.1080/13603116.2017.1390001> (Viitattu 23.9.2021.)
- Sume, H. (2019). Lapsi, jolla on kuulovamma. Teoksessa P. Pihlaja & R. Viitala (toim.) *Varhaiserityiskasvatus*. Jyväskylä: PS-kustannus. 305–319.
- Takala, M., Lakkala, S. & Äikäs, A. (2020). Inklusiivisen kasvatuksen monet mahdollisuudet. Teoksessa M. Takala, A. Äikäs & S. Lakkala (toim.) *Mahdoton inklusio? Tunnista haasteet ja mahdollisuudet*. (E-kirja.) PS-kustannus.
- Tomlinson, C. A. (2014). *The differentiated classroom: Responding to the needs of all learners*. 2nd Edition. Alexandria, VA: ASCD.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi*. (E-kirja, uudistettu laitos.) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Turja, L. & Vuorisalo, M. (2017). Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.) *Valloittava varhaiskasvatus - Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. (E-kirja.) Tampere: Vastapaino.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019.
- Vehmas, S. (2015). Erityispedagogiikka ja etiikka. Teoksessa S. Moberg, J. Hautamäki, J. Kivirauma, U. Lahtinen, H. Savolainen & S. Vehmas. *Erityispedagogiikan perusteet*. (E-kirja.) Jyväskylä: PS-kustannus. 91–111.
- Viitala, R. (2019). Inklusio ja inklusiivinen varhaiskasvatus. Teoksessa P. Pihlaja & R. Viitala (toim.) *Varhaiserityiskasvatus*. Jyväskylä: PS-kustannus. 51–77.